

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor
België f 6,-. Losse nummers f 0,30. Verschijnt wekelijks.

FATSOENSRAKKERS

De vorige maand heb ik hier het één en ander gezegd over de zedelijke waardering. Ik heb mij toen gekeerd tegen de opvatting, dat dat vasthouden aan dat onderscheid tussen goed en slecht eigenlijk alleen maar een aanhangsel zou zijn van het christelijk geloof, zodat men ons humanisten half-slachtigheid zou mogen verwijten, omdat wij niet mét dat geloof ook die zedelijke waardering over boord hebben gezet. Ik had natuurlijk wel verwacht, dat ik niet de instemming zou oogsten van alle luisteraars — dat heb ik nog nooit meegemaakt! — en toen ik — eindigde met de woorden: „misschien dat we er nog eens over kunnen praten”, toen was dat al een soort aanloop naar de toelichting die ik, naar ik vermoedde, wel zou moeten geven bij enige beweringen, die men in de vorm waarin ik ze geuit had, wel niet zou slikken. Maar je mag dan voorbereid zijn op reacties, ik moet bekennen dat ik eigenlijk niet voorbereid was op het merkwaardige briefje, waarvan ik u de zinnestjes waar het op aankomt even wil voorlezen: „In de kwestie van de zogenaamde „onzedelijke boeken” staan de humanisten dus als ik het goed begrepen heb aan de kant van de fatsoensrakkers: over sex mag niet gesproken worden, laat staan dat ze de moed hebben er over te schrijven.” Tot zover mijn briefschrijver. „Als ik het goed begrepen heb”, zegt hij er gelukkig bij. Nee, hij heeft het beslist niet goed begrepen. Maar ik geloof dat ik met deze constatering toch niet kan volstaan. Men zou mij dan niet ten onrechte kunnen verwijten dat ik mij van de zaak afmaak. Ik zal ook nog moeten vertellen, waarom zijn uitleg van wat ik bedoel, er helemaal naast is. En nu een andere luisteraar, die het overigens met mij eens is, bekent, dat hij „onzedelijk” zo’n mal woord vindt — je denkt dan, schrijft hij, allereerst aan blotigheid enzovoort —, nu lijkt het mij de moeite waard om mijn praatje van vanmorgen te wijden aan dit misverstand en alles wat daar bij hoort. Wanneer ik spreek over zedelijke waardering, dan bedoel ik daarmee niets anders dan het keuren op goed en slecht. Onzedelijk heeft dus niet de betekenis van „afwijkend van de heersende zeden” — het af-

wijken daarvan, het weigeren mee te doen aan een misselijke gewoonte kan juist wijzen op een voortreffelijke gezindheid! —, men moet ook vooral niet dadelijk denken aan de blotigheid die er in films nog net of net niet mee doorkan, nee, het betekent niets meer dan „getuigend van een slechte gezindheid” of om het eenvoudiger te zeggen: minderwaardig, gemeen.

Nu is het zonder twijfel waar, dat er uitdrukkingen in onze taal zijn, waaruit men zou kunnen opmaken, dat met dit woord onzedelijk eigenlijk alles wat met de sexualiteit te maken heeft, wordt veroordeeld. Men spreekt, sprak althans, van onzedelijke handelingen en van het doen van onzedelijke voorstellen. Maar aan deze veroordeling van de sexualiteit doet de humanist niet mee. Hij ziet in het geslachtsleven allerminst een zondig bedrijf, hij vergeet niet dat wij allen zonder uitzondering ons leven te danken hebben aan handelingen en het ingaan op voorstellen die men dan met een bijzonder ongelukkig gekozen term onzedelijk noemt. Men zou om dit misverstand te vermijden er over kunnen denken liever te spreken van morele waardering en onzedelijk te vervangen door immoreel. Ja, daar zou op zich zelf niets tegen zijn, maar ik geloof niet dat we er veel mee zouden winnen, we zouden

personalia

Prof. dr. LIBBE VAN DER WAL. Geboren in 1901. Studeerde klassieke letteren en filosofie in Groningen, was leraar in Zwolle en Groningen; is rector van het Grotius Gymnasium te Delft, waar hij tevens vanwege de Humanistische Stichting „Socrates” bijzonder hoogleraar in de wijsbegeerte is aan de Technische Hogeschool.

Behalve artikelen in het Alg. Tijdschrift voor Wijsbegeerte en in Rekenschap schreef hij „Problemen der zedelijke waardering” (uitgave Leopold, Den Haag), toneelstukken (Iphigeneia in Argos, Het werpen van de teerling) en de roman „Waarheid wint” en onder het pseudoniem Tjalling Dix een paar detective romans.

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 21 februari 1965

alleen verzeilen in andere misverstanden. Het woord moreel is nl. ook besmet. Bij het woord „deugd” krijgt men een kinderachtige smaak in de mond, doordat men herinnerd wordt aan de brave Hieronymus van Alphen met zijn Jantje die eens pruimpjes zag hangen en de glazen brekende Cornelis die zo'n hekel had aan het liegen „wijl God het ziet”, en zo is het woord moreel voor velen bedorven door de beweging van de morele herbewapening. De morele herbewapening zal misschien wel vele mensen van goeden wille onder haar aanhangers hebben, dat neemt niet weg, de beweging werkt met zogenaamd absolute eisen, en vertroebelt daardoor de zedelijke waardering, zij spreekt even krasse als ondoordachte veroordelingen uit over groepen, die een dergelijke veroordeling helemaal niet verdienen, b.v. over homoseksuelen, terwijl de omstandigheid dat iemand homoseksueel is helemaal niets zegt over zijn zedelijke waarde, en zij propageert deze stellingen met behulp van een onuitstaanbare reclame, die gespeend is van elk gevoel van nuance, en zo bijzonder verdommend moet werken. Ook de term moreel is dus lang niet van alle smetten vrij, en ik blijf maar liever spreken van zedelijke waardering: de misverstanden die daarbij kunnen optreden zijn dunkt me makkelijker herkenbaar en dus ook vlotter uit de wereld te helpen.

Maar, zal men nu zeggen, nu zul je toch voor de draad moeten komen met wat je in je titel beloofd hebt: die zogenaamd onzedelijke boeken, wat zeg je daarvan? Dan kunnen we zien of je een fatsoensrakker bent of niet.

Wel, laat ik dan beginnen, met te zeggen, dat ik lang niet alle boeken die dan onzedelijk heten gelezen heb, maar dat de enkele die ik wel gelezen heb, beslist niet behoren tot mijn lievelingslectuur. Ik hou er niet van, om een tegenwoordig geliefde uitdrukking te gebruiken: voor mij hoeft het echt niet. Dat is natuurlijk helemaal niet een zedelijke waardering, het is niet meer dan een heel persoonlijk smaakoordeel, te vergelijken b.v. met de uitspraak dat ik niet tegen warmte kan. Ik geef hiermee ook niet een literair oordeel, en degenen die mij met nadruk vertellen: „maar de man kan wel schrijven!” spreek ik hiermee niet tegen. Maar zo makkelijk kom ik er niet af.

Het is wel duidelijk, dat deze schrijvers mij niet liggen. Maar waarom dan niet? Is het toch, omdat zij, zoals mijn briefschrijver zegt, de moed hebben uitvoerig te schrijven over de sexualiteit die zo belangrijk is in het leven van de mens? Nu lijkt in de eerste plaats die uitdrukking „de moed hebben” mij in dit verband wat overdreven: een schrijver die er tegenwoordig een stevige

bedscène tegen aangooit, och, die doet niet meer dan van hem verwacht wordt, en een bijzondere moed is daar heus niet voor nodig. En wat de belangrikheid betreft van de sexualiteit, ik zal de laatste zijn die te ontkennen. Maar wordt die belangrikheid juist niet pijnlijk onderschat door de hier bedoelde schrijvers? Wie het nodig vindt over alle mogelijke onsmakelijke details uit te weiden, die verraadt dunkt me daarmee dat de geslachtsdaad voor hem toch maar een vreugdeloze affaire is, die misschien lastig te vermijden is, maar bepaald niet bijdraagt tot het menselijk geluk. Of het is voor deze lieden niet meer dan een gebeuren aan de oppervlakte, dat zo ongeveer op één lijn staat met het rondrossen op een brommer of het consumeren van een portie frieten. Nee, mijn afkeer, want dat is het, berust niet op het feit dat deze auteurs over sexualiteit schrijven zonder een blad voor de mond te nemen. Tegen een scène die zoals men dan noemt „er om de dooie dood niet om liegt” heb ik wanneer het verhaal daarom vraagt, geen enkel bezwaar, en er zijn heel wat boeken die ik bewonder, waarin een dergelijke passage voorkomt. Maar er zijn me dunkt twee beperkingen die niet verwaarloosd mogen worden. In de eerste plaats, een scène die „er om de dooie dood niet om liegt”, die moet er ook inderdaad niet om liegen. En dat doen deze boeken nu juist, naar het mij voorkomt, bijna voortdurend. Zij maken van de paring een goor, vier en schunnig tijdverdrijf, waarvan de meeste mensen zich in walging zouden afwenden. Zij vervalsen daarmee de werkelijkheid. Zij doen dat eigenlijk geen haar minder dan de suikerzoete verhaaltjes uit de damesbladen, zij vervalsen alleen naar de andere kant.

In de tweede plaats heb ik gezegd „wanneer het verhaal daar om vraagt”, d.w.z. wanneer die scène in het verhaal een functie heeft en dus niet gemist kan worden zonder dat daardoor het geheel wordt geschaad. Hoe staat het met deze voorwaarde? Voldoen deze auteurs ook daaraan? Ik waag het dit te betwijfelen. Waarom ik tegenover deze boeken afwijzend sta, heb ik hiermee wel voldoende duidelijk gemaakt. Maar ik heb niet meer gegeven dan een strikt persoonlijk smaakoordeel en van zo iets als zedelijke waardering is tot zover nog geen sprake. Die speelt ook nog nauwelijks een rol, wanneer ik mij erger over de schuttingwoorden die sommige auteurs bij voorkeur schijnen te gebruiken. Het lijkt mij bepaald niet een bewijs van volwassenheid, het getuigt dunkt mij ook van een gebrek aan eerbied voor de lezer en waarschijnlijk ook

hartelijk dank

aan al degenen, die hun abonnementsgeld van f 5,50 voor het Woord van de Week over 1965 reeds per giro hebben voldaan. En dit zijn er zeer veel.

Ook onze dank aan hen, die dit zeer binnenkort eveneens nog zullen doen en wel op postrekening 58, t.n.v. de Humanistische Luisterkring te Utrecht.

Als omschrijving: „W. v. d. W. 1965”.

Binnenkort zenden wij de kwitanties uit, d.w.z. 40 cent extra kosten voor u en heel veel werk voor ons.

DE ADMINISTRATIE

voor zichzelf, het verraadt in elk geval een slechte smaak, maar hoe irriterend deze onhebbelijke terminologie ook moge zijn, als onzedelijk, dat wil dus zeggen: slecht, minderwaardig wil ik deze woordkeus niet veroordelen. Daarvoor weet je niet voldoende wat er achter zit: misschien een protest tegen onze deftige wijze van spreken, waarin vele mooi klinkende woorden vaak heel weinig betekenen. Mogelijk is ook dat een auteur ons zelfvoldane burgers wil doen opschrikken uit onze gezapige rust, het kan ook niet veel meer zijn dan een demonstratie van manigheid: nou moet je toch eens luisteren, wat ik allemaal durf zeggen! Ik ben geneigd daarop te reageren met de woorden van het kinderversje van Annie Schmidt over Dikkertje Dap

Lieve deugd, zei de giraf,
Kerel, kerel, kerel, kerel, ik sta paf!

Och, opschepperijtjes kan men iemand wel vergeven. Maar één ding kan ik in elk geval één van deze auteurs niet vergeven, en zijn uitgever ook niet. Dat is het feit, dat hij de vrouwen, met wie hij zijn trieste spelletje van niet boompje maar bedje wisselen speelt, niet ziet en behandelt als ook mensen die voelen, willen en denken, maar enkel en alleen als instrumenten van genot. *Dat getuigt van de nazi-mentaliteit: als ik mijn zin maar krijg, dan kan het me niets verdommen wat er met de anderen gebeurt.* Tegen deze mentaliteit past maar één onverbiddelijk vonnis: onzedelijk. En als ik nu met het uitspreken van dat vonnis mij de reputatie op de hals haal een fatsoensrakker te zijn, dan zal hoop ik die smaad nog wel te dragen zijn, ik kan er in elk geval niets aan veranderen.

LIBBE VAN DER WAL

ACTUEEL HUMANISME

Hebt U ook zo'n hekel aan het invullen van formulieren? Ik wel. Ik vind altijd weer dat het een ander eigenlijk niks aan gaat hoe oud ik ben, hoeveel kinderen ik heb, of ik getrouwd of gescheiden ben enz. enz.

Maar als getrouw staatsburger vul ik de antwoorden toch maar steeds weer in. Maar als ik dan kom aan de vraag „Godsdienst” puntje puntje puntje of „Kerkelijke gezindte” puntje puntje puntje, welke vraag ook nog al eens gesteld wordt, wat moet ik dan?

Als ik invul „geen” dan is dat in feite wel juist, maar dan zal degene die het formulier later leest allicht denken „die is niks”. En dat zint me niet. En al is het dan geen kerkelijke gezindte, toch vul ik dan maar in „Humanist”.

En nu zult U misschien vragen „wat is dat dan?” Wat is humanisme eigenlijk? Het antwoord op deze vraag kan op verschillende manieren gegeven worden. Ik zou kunnen verwijzen naar de beginselverklaring van het Humanistisch Verbond. Daar staat het mooi in omschreven. Maar ik geef het antwoord toch maar liever in een wat huiselijker omschrijving.

Het typisch menselijk van de mens is, dat hij leeft door beslissingen te nemen. Ook het dier moet wel eens een soort beslissing nemen. We zien onze hond bijvoorbeeld wel eens aarzelen tussen gehoorzaamheid aan zijn baas en de neiging om een soortgenoot achter 1.1.1 te rennen.

Maar U zult het met me eens zijn, dat die hond meer door impulsen of instinct gedreven wordt dan dat hij werkelijk een beslissing neemt. Terwijl het dier een vast levenspatroon volgt, moet de mens zijn leven zelf vorm geven door kiezen en beslissen.

De mens weet van vroeger en later, van oorzaak en gevolg en hij weet dat hij dit weet. Hij is zich van zijn eigen bestaan en van zijn doen en laten bewust.

Kenmerkend voor het humanisme is nu, dat

het een levensovertuiging is die uitgaat van de mens. De mens als levend wezen dat niet bij voorbaat geneigd is tot alle kwaad en niet in staat tot enig goed. Maar de mens die in staat is tot goed zowel als kwaad en die de keuze daartussen voortdurend zelf moet maken.

Goed en kwaad! Maar nu vraagt U natuurlijk wat is goed en wat is kwaad. Nu kunnen we voor het antwoord op deze vraag veel kanten uit. Ik kies een antwoord dat voortvloeit uit mijn humanistische levensovertuiging. Goed, zou ik dan willen zeggen, is het ontplooiën van eigen mogelijkheden en daarbij rekening houden met de medemens. Kwaad is zelfzucht en miskenning van de ander.

De tegenstelling is dus niet jezelf verloochenen tegenover waar maken wat je waard bent, maar jezelf ontplooiën met erkenning van de ander, tegenover jezelf ontplooiën ten koste van de ander. Het gaat, volgens humanistische opvatting, niet om harde plicht tegenover onontkoombaar gebod, maar om een menswaardige zelfontplooiing in medemenselijkheid. Of, met andere woorden: geen ontkennen van het eigenbelang, maar erkenning van het onverbrekkelijk samenhangen tussen eigenbelang en menselijke gemeenschap. En nu zou U kunnen zeggen: Wat is dat nou anders dan gewone menselijkheid? Inderdaad, gewone menselijkheid, wat zou het anders zijn. Maar is die menselijkheid eigenlijk wel zo gewoon?

Ik geloof van niet. We weten allemaal uit dagelijkse ervaring dat deze menselijkheid helemaal zo gewoon niet is. Eigenlijk is deze menselijkheid meer een taak dan een werkelijkheid, meer een poging dan een feit.

Ik spreek in dit verband dan ook liever over *bewuste* menselijkheid. Want daar gaat het om. Het gaat er om deze menselijkheid bewust te maken. Daarom moet de mens een zekere lijn in zijn bestaan proberen te vinden of te brengen.

een lezing voor de t.v. vara-1 van dinsdag 16 februari 1965

Wat is dus Humanisme? Humanisme is bewuste, gerichte en geactiveerde menselijkheid.

Maar er zijn ook nog andere antwoorden want degene die de vraag stelt bedoelt niet altijd hetzelfde en men kan de vraag eigenlijk pas goed beantwoorden als men weet in welk verband hij gesteld wordt.

Een andere keer zal mijn antwoord dus b.v. zijn: Humanisme is de verwerkelijking van moderne menselijkheid in een moderne wereld. Of: Humanisme is een pogen om leven en wereld te verstaan zonder uit te gaan van een bijzondere openbaring, maar van menselijke vermogens.

Maar ik geloof dat degene die vraagt wat humanisme nu eigenlijk is ook vaak nog iets heel anders bedoelt. Dat hij vaak meer bedoelt te vragen wat je er aan hebt, wat je ermee doen kunt. En dan is het natuurlijk (weer) een heel andere vraag.

Er zijn overigens mensen genoeg die menen dat je helemaal geen levensovertuiging nodig hebt om er iets mee te doen. Die mensen zeggen dat ze liever van geval tot geval beslissen wat ze moeten doen, zonder dat er een zekere lijn in zit.

Natuurlijk moeten we van geval tot geval beslissingen nemen, maar ik geloof er niks van dat de meeste mensen daarbij niet een soort algemene richtlijn hebben. Maar wel zal het vaak zo zijn, dat ze zich deze richtlijn niet bewust zijn.

Het Humanisme nu — om weer een antwoord te geven — is een samenhangende opvatting die onze richtlijnen met elkaar in verband brengt en ze ook bekritiseert als dat nodig is. Het stelt ons in staat onze ervaringen en inzichten in iedere afzonderlijke beslissing een rol te laten spelen.

Het verschaft ons geen toverwoord dat alle moeilijkheden oplost en ook geen receptenboek dat we automatisch kunnen toepassen. Maar uit het mens- en wereldbeeld van het humanisme volgen enkele grondgedachten die ons steunen in de praktische beslissing.

Deze grondgedachten versterken bijvoorbeeld een democratische levenshouding. En dan bedoel ik met democratie niet een technische formule van de helft plus één, maar de eerbiediging van de enkeling in zijn overtuiging en in zijn belangen.

Het Humanisme doet een beroep op de vormgevende kracht in ieder mens om echte menselijke waarden te verwezenlijken, door gebruik te maken van eigen kritische vermogens en van nieuwe inzichten. Het is de aard van deze levensovertuiging om verleden en toekomst te verbinden. Het verschaft niemand dogmatische voorschriften, maar vergt van ieder zich rekenschap te geven van wat beslissend is voor zijn mens-zijn in de zich voortdurend ontwikkelende werkelijkheid.

En toch heeft alles wat ik tot nu toe heb

gezegd meer betrekking op kenmerken en eigenschappen van het humanisme. Maar deze vertellen ons maar gebrekkelijk wat dat humanisme is. Wanneer ik „tafel” zeg weet U alleen wat ik bedoel omdat U uit eigen ervaring weet wat een tafel is. Maar wanneer ik zeg: „vier stokken met een vlak er boven waar je iets op kunt zetten”, dan vraagt U waarover ik het heb. En toch gaf ik U de kenmerken van een tafel.

De vergelijking klinkt wat oneerbiedig, maar ook van het humanisme zou men kunnen zeggen, dat het opsommen van kenmerken en eigenschappen niet voldoende is om er achter te komen wat het precies is. Eigenlijk geldt dat voor iedere levensovertuiging. Men moet die eerst gezien, of in dit geval liever gezegd, men moet die eerst beleefd hebben, voordat men weet waar het eigenlijk om gaat. Op zijn best kan men door woorden en toelichting bij de ander iets wakker roepen en eventueel herinneringen opwekken aan wat die ander zelf ervaren of gedacht heeft. Met hetgeen ik gezegd heb hoop ik dat te hebben bereikt, maar ik kan de beleving van het humanisme niet onder woorden brengen. Daarvoor zult U het zelf moeten beleven door nadere kennismaking.

Nu kom ik nog even terug op dat invulformulier. Er heeft eens iemand op de vraag naar godsdienst of kerkelijke gezindte geantwoord: „Buitenkerkelijk, maar ik doe er niets meer aan”.

Het antwoord van deze grappenmaker zou met meer reden opgevat kunnen worden als „niks” zijn. „Buitenkerkelijk” of „ongodsdienstig” zijn zegt alleen maar iets van wat men *niet* is, namelijk dat men niet in de kerk komt of niet in God gelooft.

Maar ook U en ik en degenen die zogenaamd „niets” zijn, hebben hun wensen, gedachten, gevoelens, tekortkomingen en wat dies meer zij. Wij zijn namelijk allen iets, wij zijn levende mensen, niet meer, maar ook beslist niet minder.

Het Humanistisch Verbond is opgericht met de bedoeling om vele buitenkerkelijken en ongodsdienstigen, een geestelijk tehuis te bieden. Het beoogt het inzicht te geven dat de buitenkerkelijken niet *niets* zijn.

Ook wil het Humanistisch Verbond deze buitenkerkelijken een stem geven die gehoord kan worden daar waar met hen geen of onvoldoende rekening wordt gehouden.

Ten slotte, maar zeker niet in de laatste plaats, wil het door zijn apparaat van de geestelijke vorming jong en oud een helpende hand bieden bij de opbouw van een eigen visie op zichzelf en op zijn omgeving. Over de praktische werkzaamheden van het Humanistisch Verbond hoop ik U op 16 maart een en ander te vertellen. Intussen kunt U zich voor inlichtingen altijd wenden tot het Centraal Bureau in Utrecht.

J. BIJLEVELD

lezingen voor de radio

zo 28 feb. VARA 9.45 uur: C. Cabout: „Uw buurman in Wladiwostok”.

di. 2 mrt. 15.30-15.45 uur AVRO: P. A. Pols: „Van mens tot mens in de gevangenis”.

zo 7 mrt. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.